

Nekdaj so kmetje po tej okolici pridelovali veliko prediva, veliko so ga pa še kupovali od drugod, iz Dolenskega in Koroškega, da so imeli kaj dela pozimi. Sedaj pa, ker je platnarstvo opešalo, tudi lanú ne sejejo več toliko, še celó za domače potrebe ne dosti, ker pravijo, da jim drugi pridelki, posebno krompir, več vržejo, ker jih lahko prodajo v bližnja mesta in po železnici v Trst. Res ima že po svoji naravi krompir rad gorko suho zemljo, kakoršna je v oni okolici bliže Save, ker tam tudi lan ne stori kaj prida. Toda bolj močna ilovnata in vlažna zemlja v obližji hribov in ob Savi se lanu posebno prilega in tam bi ga ne smeli opuščati. Če prav zdaj ne napravljajo platna, kakor nekdanj, vendar se tudi surovo predivo dandanes lahko in dobro prodá, če je lepo in trdno. Pa kakor povsod, tako tudi tukaj težijo kmetovalci, da je domač lan slab in se ne splača ga pridelovati, ker delavci preveč stanejo in gospodarju nazadnje malo dobička ostane. Mnogi sejejo tukaj koroško seme, ki ga dobijo iz okolice nad Feldkirchen-om in ga hvalijo, da je boljše, kot naše domače. Nekateri so tudi začeli sejati rusko seme, ki jim dobro stori, samo drago se jim zdi.

Da bi izdelovanje prediva po novem in boljšem načinu ne samo pokazal, ampak da bi se tega tudi privadili, smo ob določenem dnevu pripeljali potrebno orodje, katero sem s seboj imel, do terilnice, kjer so delavci in delavke ravno izdelovali predivo. Sprva so vsi nekoliko začudeno ogledovali orodje in komaj sem napravil delavke, da so poskusile. Pa kakor hitro so vidile, da se na novem orodju lože dela in boljše blago napravi, so se koj vse poprijele novega izdelovanja in nazadnje sem moral še orodje tam pustiti, da so izdelale vse blago, kar so ga imele še za to leto. Se ve, da sprva jim ni šlo tako po vrsti, ker niso bile še vajene, pa dopadlo jim je koj tako, da so popolnoma odobrile novo napravo. Opomniti moram, da tudi tukaj ni dopadlo otrepanje na Belgijskem stolu, marveč smo lan samo na terilnici strli in potem so ga z navadnimi trlicami otrepale, kar jim je prav dobro od rok šlo in so napravile blizo tako blago, kot se more napraviti na Belgijskem stolu. Od tega izdelovanja bom skusil o svojem času več govoriti. Sicer pa morem reči, da so terice v tej okolici prediva tako vajene, in imajo spretnost v svojem poslu, da malokje tako.

Iz tega se vidi, da se naši kmetje radi poprimejo vsake dobre reči, če vidijo, da je res dobra; samo treba je, da se jim stvar dopové in delo pokaže, tako dolgo, da se prepričajo in poskusijo sami. V vseh rečeh se dá pri nas napredovati, samo treba je prav delati in stvar od prave strani prijeti.

Ker sem tudi tukaj se nekoliko ogledal po okolici v posamesnih vaséh, naj mi bo dovoljeno, da ob kratkem spregovorim o razmerah tukajšnjega in sploh Gorenskega kmetijstva v obče.

Če človek potuje po naših poljanah in višavah gori okoli Kranja, Kamnika, Loke, Radoljice, opazil bo sicer, da nekdanj jako živa obrtnija v teh krajih pojema od leta do leta, kar je žalostno znamenje, da so se časi spremenili, ali pa mi ne ž njimi! Toda na drugi strani pa se kaže veselo znamenje, da kmetijstvo v obče napreduje, če tudi počasi, vendar se od leta do leta boljša. Očiten napredek v živinoreji po neprecenljivi državni podpori, za katero se sl. naša družba kmetijska veliko prizadeva, — precej razširjena sadjereja, za katero so si posebno nekateri rodoljubi veliko prizadevali in si še prizadevajo, — dalje, rasteča omika med ljudstvom (izvzemši nekatere tamne strani med mladino), ki jo pomagajo širiti šole in društva, posebno Mohorjevo, ki je po Gorenskem zeló razširjeno, vsa ta in enaka znamenja kažejo, da je kmetijstvo

tukaj v mnogo boljšem stanu, kot na Dolenskem. K večjemu blagostanu med kmetijstvom pa tudi veliko pripomore to, da je zemlja tukaj bolj primerno razdeljena. Kmetijska zemljišča so nekoliko večja, živinoreja je bolj razširjena. Tudi pridelki se tukaj lože in boljše prodadó zavoljo bližine mest in takih obrtnij, kjer se jih mnogo potrebuje, zraven pa še železnica. O kaki posebno veliki stopnji napredka pa tudi tukaj ne moremo govoriti, ker do izglednega umnega kmetijstva, kakor bi moralo biti in bi lahko bilo, je še dalječ. Vendar pa smemo upati, da bodo naši Gorenci še daleč prišli, ker imajo jako ugodne razmere na vse strani. Zato je pa treba, da neutrudeno delajo in si prizadevajo naprej.

Kar okolico Loško posebej zadene, so glavni pridelki in dohodki tukajšnjih kmetovalcev: živinoreja, nekaj žita, kolikor ga morejo odprodati, krompir, deteljno seme in nekaj lanenega semena, in pa sadjereja. Sploh se tukaj vse precej lahko prodá v Kranj in v Ljubljano, posebno odkar je železnica. Sadjereja je po nekaterih vaséh posebno razširjena in mnogi skupijo lepe denarje, posebno za jabelka, ki gredó v Trst in dalje čez morje. Žalibog, da lani ni bilo cempera sadja, ker je mraz spomladi vse pokončal. Po nekaterih vaséh se vidijo skoro pri vsaki hiši lepe drevesnice. Posebno ima lepih mladih dreves na izbiro gospodar Porenta v Pevnem. Tudi čebeloreja je precej razširjena in posebno o ajdi, kedar je letina ugodna, donaša precej dobička.

Gospodarske novice.

* *Novo sredstvo zoper gobe, ki rastejo po lesu v hišah*, se je zvedelo po smrti mizarja Schwarze-a, ki je bil iz Dunaja domá, pa je v Londonu kot sila bogat mož umrl, ki je milijone zapustil. On pred smrtjo ni nikomur skrivnostnega sredstva razodel; vse je pa rado le od njega lesovje kupovalo zato, ker je porok bil, da se 10 let gobe ne primejo njegovega lesa. Skrivnostno njegovo sredstvo zoper pobišne gobe bilo je pa to: En del olja sladke skorje (kasijske), en del lesnega katrana (Holztheer) in pa en del navadne ribje masti (thran); s to zmesjo se trikrat namaže druga stran dilj ali desek itd., predno se porabijo v svoj namen. Po zaznamkih, katere so po smrti Schwarzevi našli, se sme misliti, da posebno olje sladke skorje je tisto sredstvo, katero popolnoma pokončá trdovratno hišno gobo, pa tudi les tako predrugači, da v njem pobišju in zdravju ljudi škodljivo gobno seme zatara.

Podučne stvari.

Domovina naših poljskih rastlin.

Skor no eno žito in skor noben drug poljski pridelok ni izprva pri nas domá bil. Vse smo dobili iz drugih daljnih krajev svetá.

To naj bi, memogredé rečeno, vsi tisti pomislili, ki se dandanes upirajo vpeljavi kakega novega sadeža z besedami: „to ne bo storilo pri nas“.

Rekli smo zgoraj, da vse naše poljske pridelke smo dobili iz tujih krajev svetá, temu moramo pa zdaj dodati to, da vsak sad, prinešen iz tujega kraja, se nekoliko izvrže po zemlji, podnebji in drugih vremenskih razmerah bolj ali manj. Tako se je tudi zgodilo z vsemi poljskimi rastlinami, katerih prvotno domovino bomo tukaj na kratko opisali.

Pšenica spada med žita, ki so najbolj razširjena po svetu. Zgodovinsko je dokazano, da so pšenico že leta 2822. pred Kristusovim rojstvom v Kini sejali pod cesarjem Chin-nong-om. Še dandanes se divja nahaja v severni Indiji. Izvržek ste jara pšenica z resastim klasjem in pa polju zeló nadležna pirnica.

Rž se divja nahaja v Siciliji in v vzhodnih krajih zmernega podnebja. Seje se ozimna in jara rž. Po novejših poročilih so divjo rž našli v deželi Hemšin severne Azije 5—6000 čevljev nad površjem morja; po takem je podoba, da je rž domá v vseh krajih zmernega podnebja.

Ječmen je tudi ozimin ali pa jari. Že v starodavnih časih so ga v Egiptu in Palestini sejali. Njegova domovina je med Beku in Lukoron v planjavah Hvalinskega (Kaspiškega) morja. Ječmen so že pred ržjo bolj omikani narodi sejali, ki je po svetu najbolj razširjen. Ljulika, ki se pogostoma nahaja med ječmenom, je tudi sorodna sorta ječmenova.

Oves so začeli kmetovalci še le pozneje sejati in to le za krmo živinsko. V goratih krajih Škocije, Švedije in Norvegije je oves najvažnejše žito, zato, ker zavoljo mrzlega podnebja druga žita ne zorijo. V naših deželah je devetero izvržkov divje rastočih; tako imenovani „divji oves“ se kosi za živino kot tečna trava.

Ajde Rimljani in Grki še niso poznali. Prišla je ajda iz južne Rusije; pozneje se je pa po svetu tako zaplodila, da skor povsod, posebno pa v goratih krajih, tudi divja raste.

Lan je ena najstarejih rastlin, ki jo kmetovalci že od nekdanj obdelujejo. Prišel je iz okolice Kavkaza in se je s preseljevanjem ljudstev zaplodil v zahodne kraje.

Rajž (laško pšeno) so v Kini že leta 2822. pred Kristusovim rojstvom pridelovali; vsakako je verjetno, da je prišel rajž izprva iz vzhodne Indije. Zanimivo je pa tudi to, da rajža, ko je Amerika najdena bila, nikjer tam niso našli, in so ga še le v 16. stoletju začeli pridelovati. V Evropi ga največ pridelujejo na Laškem (od tod tudi slovensko ime „laško pšeno“), Španjskem in Turškem.

Vinska trta spada tudi med najstareje sadeže, kajti že sv. pismo govori o njej. Tudi ima vinska trta sanskritsko ime, katero priča o veliki starodavnosti njeni. Vsakako je domovina trte med črnim in hvalinskim morjem, kjer se divja trta prav pogostoma nahaja in sicer brez obdelovanja z obilnim in najboljim grozdom. Dozdaj je 1400 različnih trtnih plemen znanih.

Krompir je iz Španije leta 1588. v Italijo, in pozneje po Angležih na Irsko prišel. Domovina krompirjeva je Amerika, kjer so ga na Kordiljerih divjega našli. 1586. l. ga je Angleški admiral Drake na Angleško prinesel, kjer so ga izprva sadili samo na vrtih. Dolgo se je mislilo, da krompir ni zdrava jed, in še le lakota 30letne in še bolj 7letne vojske ga je razširila po svetu. Leta 1616. so ga pri kraljevi mizi v Parizu prvokrat jedli, na Pruskem se je razširil še le l. 1720.

Zelju (kapusu), kakor tudi ohrovtu, kolera-bam in karviolu prvotna domovina je primorje Angleško, Jutlandsko in Seelandsko, kjer še danes divje raste.

Konoplja je bila tudi že v starodavnih časih znana, tudi njeno ime se nahaja že v sanskritu.

V Evropi se v divjem stanu nahajajo: Ogeršica, korenje, detelja, žefran, pesa, hmelj, jagode (rdeče), češnja, jablana in hruška, bodeče grozdice, ribezelj, grah, riček, grašica itd.

V severni Aziji: Vinska trta, sliva, marelica, oljka, laški oreh, dina.

V južni Aziji: Čaj, limona, banana.

V severni Afriki: Datelj.

V srednji Afriki: Kava in bombaž (pavola).

V srednji Ameriki: Sladkor, tabak, kumara, rožeč.

V južni Ameriki: Kakao in ananas.

Ozir po domovini.

Popotne črtice.

Spisal političen sitnež.

(Nadaljevanje iz lanskih listov.)

V Mokronog sem tedaj „per tot discrimina rerum“ srečno dospel.

Proti večeru, ko sem čul, da lahko prenočim v Rozmanovi gostilnici, grem še nekoliko nazaj v trg. Da bi nekoliko spoznal ljudi glasovitega nemčurskega gnjezda, kjer se res z mokro nogó hodi po zemlji slovenski, vkrenem v gostilnico sredi trga. Tu se prične sledeči pogovor med mano in krčmarico, ponosno žensko, po „purgarsko“ oblečeno:

Ona: Kut'n tok! Bos šofens?

Jaz: Pol litra vina.

Ona (ko se vrne z vinom): Su! — Bos? kenens niks tajč?

Jaz (smehljaje se): Pač, nekaj bolje že, ko vi.

Ona (čmerno): Su! Vorum šprehens ober nit?

Jaz (smehljaje): Zato, ker mi uho pravi, da tudi vi bi lože in lepše govorili slovenski, kakor nemški.

Ona (razžaljena): Slovajnsku? Jaz ne znam slovajnsku.

Jaz: No, kaj pa je to, kar zdaj govorite, družega, ko slovenski?

Ona (v dolenskem narečju): Kranjsko! Mi smo vsi le Kranjci, od tiste slovenske neumnosti nočemo tu nič vedeti. (Čedalje bolj razjarjena.) O, pri meni to nič ne veljá. Jaz sem že en par pjontarjov spodila, ki so hoteli, da bi bila namesti „talar“ rekla „kročnik“. Tega jaz nič ne nucam. Če so tudi oni tak Slovenec, naj pa kar gredó, vedo kaj! Tako je pri nas! (Se vstopi brez sape pred me in me prav hudo gleda.)

Jaz (z mirnim smehom): Ne jezite se tako, Mutter! jeza škoduje zdravju. Vsaj vam ne branim govoriti, kar hočete in znate, če prav turški.

Ona: Menim da! Pa da bi jest ne znala nemški! O, to je pa preveč! Sem že govorila s pjontarji, oficirji, pa mi še ni nobeden kaj tacega rekel.

Jaz: Tega tudi jaz nisem trdil, ampak rekel le, kar je res, namreč, da bolj je govorite slovenski, ko nemški.

Ona (strašno huda): Jaz ne znam slovenski, jaz govorim le kranjski, zastopijo?

Jaz: Dobro! Tedaj mi povejte po kranjski, koliko veljá to vino?

Nassenfuska mi pové račun, potem pa se obrne k dvema človekoma, na videz tržanoma, ki sta najni mikavni pogovor molčé poslušala, in se jezí dalje, češ, da si ne dá po nobenem človeku ukazovati, kako bo govorila, in da ne govori slovenski, ampak kranjski itd. Moža jej prikimujeta ter me jameta že bolj pisano gledati in ko celó eden reče: „prav imate; kdo bo nam kaj zašafoval, in celó tak-le, ki še ne vemo, kdo je in od kod pride“ — — vržem jaz naglo denar na mizo ter odidem; krik „razžaljene“ nemčurke pa mi buta na uho še, ko sem že zunaj.

Dogodba ta mi je vzbudila čudna premišljevanja. Kaj tacega se mi še ni pripetilo. Tako tuje maslo so zatrosili med ljudstvo različni uradniki, grajščaki in oskrbniki, katerih je ravno v Novomeškem okraju to-